

Integracija oseb z mednarodno zaščito v luči socialnega dela

(Avtorica Irena Zajc, uni.dipl.soc.delavka, predsednica in strokovna delavka društva ODNOS)

Migracije ljudi so stalnica v človeški zgodovini. Sodobne masovne migracije ljudi, ki bežijo pred vojnami in revščino oz. iščejo možnosti za boljše življenje morajo predvsem spodbujati razmišljanje o migracijskih politikah in praksah, možnostih socialnega, ekonomskega, političnega vključevanja migrantov v družbi. V času, ko v in skozi Slovenijo prehaja množica migrantov, se razumljivo govori predvsem o migrantih in beguncih, ki zapuščajo svoje domovine in odhajajo v Evropo, ki naj bi jim zagotavljala domnevno boljše življenje. Polemike javnosti se nanašajo predvsem na odnos države, policije, vojske, prostovoljcev, humanitarnih organizacij in medijev v razmerju do migrantov. Potrebno pa je predvsem presegati odklonilen odnos, nestrpnost, ali celo sovražnost v razmerju do migrantov.

Avtorica se v naslednjem tekstu osredotoča na migrante oziroma *osebe z mednarodno zaščito*, ki že žive v Republiki Sloveniji in so kot prosilci za azil oziroma za mednarodno zaščito že pridobili (»pozitiven«) status. Prispevek osvetljuje proces pomoči pri integraciji. Naj poudarimo, da je integracija dvosmeren in dinamičen proces, zato je uspešna integracija odvisna tudi od obeh strani – od priseljenih prebivalcev in tudi od večinske družbe v državi gostiteljici. Integracija je participacija enakih. Ljudje s priznano mednarodno zaščito prihajajo iz različnih delov sveta, držav in jezikovnih ter kulturnih okolij. Delo torej poteka v večkulturnem kontekstu. Potreben je skupnostni pristop in soustvarjanje rešitev.

Upoštevač razlago latinskega izraza *integracija*, ki pomeni združevanje, povezovanje v celoto oziroma vključevanje v skupnost ter še povezovanje posameznikovih lastnosti v enovito celoto, želimo izpostaviti razliko od *asimilacije*, ki ga slovar tujk razlaga kot proces kulturnega prilagajanja (etnične) skupine ali posameznika prevladujočemu delu prebivalstva. Opazimo, da pojma razlikujeta položaj pripadnika (oziroma skupine) v odnosu do večinskega dela prebivalstva, kajti s prvim pojmom opisujemo suverenost in samostojnost osebe, ki se vključi v novo sredino, s tem pa se sama ne odreče svoji kulturi. V drugem primeru pa je zaznati prevladujoč vpliv novega okolja, ki se mu posameznik podredi ter celo pozabi na svoj izvor, kulturo ter prejšnjo identiteto.

Koncept *integracije* je dvosmeren proces, nasprotno pa sta *asimilacija* in *akulturacija* enosmerna procesa, kjer se priseljenci prilagajajo v dominantno kulturo države sprejema (Vrečer, 2007: 36).

Zato je pri integraciji migrantov v slovensko družbo potrebno ves čas upoštevati prav ta vidik – dopustiti jim, da ohranijo svojo identiteto, hkrati pa jim omogočiti, da se enakopravno vključijo v novo okolje, spoznajo kulturne značilnosti države, v katero so prišli, ob tem pa ne pozabijo ali zatajijo svoje kulturne dediščine, morda jo celo posredujejo in predstavijo družbi gostiteljici. Torej gre za dvosmeren proces, kjer ima vsakdo korist in priložnosti, nikakor pa ta odnos ne izzveni kot razmerje odvisnosti. Kulturna pluralnost mora oziroma bi morala imeti pozitiven predznak v oblikovanju sodobne, postmoderne družbe. Družba gostiteljica mora prilagoditi javne ustanove spremembam prebivalstva ter delovati v smeri lajšanja dostopa do sredstev in storitev. Iz psihološke perspektive se integracija pogosto prične že ob prihodu v ciljno državo, zaključí pa se takrat, ko priseljenec postane aktivni član tamkajšnje družbe v pravnem, družbenem, ekonomskem, izobraževalnem in kulturnem smislu in zato je integracija dolgoročen in večdimenzionalen proces (Matko in Pajk, 2005:61).

V proces integracije oseb z mednarodno zaščito so vključene številne strani: od pristojnih državnih in občinskih ustanov do nevladnih in humanitarnih organizacij, šol, izvajalcev

zdravstvenih storitev, bančnih uslužbencev, najemodajalcev, prostovoljcev in druge laične javnosti. Jazbec (2006) piše o kompleksnosti procesov migracij ljudi in integracije, kjer je potrebno kontinuirano so-delovanje različnih državnih, lokalnih in civilno-družbenih akterjev pri oblikovanju in izvajanju javnih politik in praks. Opozarja, da gre za interdisciplinarno področje, ki zahteva sodelovanje različnih strokovnih delavcev, izvajalcev pomoči ter vključevanje imigrantov, oseb z mednarodno zaščito v proces iskanja rešitev. Članek se na tem mestu osredotoča na nevladne organizacije, ki osebam z mednarodno zaščito nudijo podporo, storitve ter integracijske aktivnosti, kar omogoča posameznikom in družinam znosnejšo vključitev v novo okolje, kjer bodo v prihodnosti skušali zaživeti.

Tujec v RS lahko zaprosi za zatočišče, pri čemer Zakon o mednarodni zaščiti (Ur.l. R, št. določa dve obliki mednarodne zaščite:

»*Status begunca* se prizna osebi, ki utemeljeno in verodostojno izkaže, da je v matični državi ogrožena zaradi rase, vere, narodnosti, političnega prepričanja ali pripadnosti posebni družbeni skupini. Odločba o priznanju statusa begunca z dnem vročitve velja tudi kot dovoljenje za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji.

Subsidiarna zaščita pa se prizna osebi, ki ne izpolnjuje pogojev za priznanje statusa begunca, vendar izkaže utemeljene in verodostojne razloge, da bi ji bila ob vrnitvi v matično državo povzročena resna škoda (smrtna kazen ali usmrtitev, mučenje ali nehumano ali poniževalno ravnanje). Prav tako se prizna subsidiarno zaščito zaradi resne in individualne grožnje zoper življenje ali svobodo prosilca zaradi samovoljnega nasilja v situacijah mednarodnega ali notranjega oboroženega spopada v izvorni državi. Odločba o priznanju subsidiarne zaščite z dnem vročitve velja tudi kot dovoljenje za začasno prebivanje v Republiki Sloveniji, dokler traja ta zaščita.« (<http://www.mnz.gov.si>)

Ljudje, ki jim država prizna status begunca ali subsidiarne zaščite potrebujejo podporo in pomoč v procesu vključevanja v družbi.

Projekt *Pomoč pri integraciji za osebe z mednarodno zaščito* od leta 2013 v Sloveniji (predvsem v Ljubljani in Mariboru) izvaja društvo ODNOS.

Uporabnikom je omogočena prva socialna pomoč s pogovorom in prepoznavanjem socialne situacije, zagovorništvo pred javnimi institucijami, mobilizacijo (kjer je mišljena aktivacija in usmerjanje na podlagi prepoznanih in izraženih potreb uporabnikov) ter psihosocialna podpora, osebni svetovalni pogovor in prepoznavanje socialne situacije.

Širše gledano je projekt sestavljen iz treh sklopov pomoči, ki pa se v praksi prepletajo in ni jasne ločnice med njimi. Prvi sklop se usmerja v *pomoč pri urejanju življenjskih situacij*, kar predstavlja zelo obširen in kompleksen sklop ukrepov in storitev. U je poudarek na terenskem delu. Terensko delo socialnih delavcev pomeni poseganje v okolje in spoznavanje življenjskega sveta uporabnikov. Prostor je tako pomembna sestavina strokovnega dela, ki bistveno vpliva na kvaliteto storitev. Pri odločanju za terensko delo mora socialni delavec upoštevati dejstvo, da mora biti terensko delo več kot spremstvo pred drugimi institucijami, da pomeni spoznavanje njihovega življenjskega sveta in je pomemben korak pri zblíževanju z njimi. Pri vstopanju v zasebni prostor uporabnikov je potrebno upoštevati številne individualne različice in posebnosti posameznikovega kulturnega okolja. Obisk na domu je pa tudi priložnost za poglobitev odnosa z uporabnikom.

Poudarek je tudi na krepitvi moči uporabnikov. Socialno delo, ki je usmerjeno v krepitev moči uporabnika, naj bi delovalo tako, da bi uporabnik sam dobil kontrolo in vpliv nad svojim življenjem. Socialni delavec naj mobilizira moč klientov (talente, znanja, sposobnosti in vire)

ter podpira njihova prizadevanja za doseg njihovih ciljev, uporabniki bodo sami izboljšali kvaliteto svojega življenja tako, kot bodo menili, da je zanje najbolj prav (Saleebey v Urh, 2008: 63).

Tudi Dragoš zapiše: »...krepitev moči razumemo kot teoretsko in veščinsko prizadevanje za prerazporeditev moči uporabnikov socialnih storitev v smeri večje avtonomije njihovega življenja (individualnega in kolektivnega)« (Dragoš, 2005b:38).

Ne smemo pozabiti, da je človek kot družbeno bitje v odvisnem razmerju do drugih ljudi. Zato je popolna neodvisnost neuresničljiva – še več, šele odvisnost od drugih nas napravi za družbeno bitja (Dragoš, 2008: 36). Kljub temu pa se je v sodobnih pristopih socialnega dela začela krepiti pozornost na odnosno razmerje znotraj profesionalnega odnosa. »V tem smislu lahko krepitev moči razumemo kot teoretsko in veščinsko prizadevanje za prerazporeditev moči uporabnikov socialnih storitev v smeri večje avtonomije njihovega življenja« (ibid, 38).

Povečanje avtonomije dosežemo z aktiviranjem obstoječih virov, kreiranjem novih virov, povečevanjem dostopnosti virov, redistribucijo virov in mediacijo (ibid).

Uporabniki (begunci oz. osebe z mednarodno zaščito) ob prejemu statusa zapustijo azilni dom, v katerem so pred tem bivali. V tej fazi strokovni delavec z vsakim posameznikom opravi poglobljen pogovor, kjer prepozna potrebe in skupaj s uporabnikom izdelava krajši osebni načrt. Začne se iskanje zasebne namestitve, kar predstavlja precej zahtevno nalogo, saj iskanci stanovanj izbirajo pretežno med profitnimi najemniškimi stanovanji, država razpolaga le z nekaj enotami namestitev v integracijskih hišah v Ljubljani in Mariboru. Bodoči najemniki se soočajo z različnim odnosom najemodajalcev, ki so pogosto rasistični, nestrpni ali nezaupljivi. Zato je vloga spremljevalcev izredno pomembna, poleg »posredniške« vloge opolnomočajo uporabnike, so njihovi zagovorniki ter kulturni mediatorji.

Ko se namestitev najde, se uredijo formalnosti, od podpisa najemne pogodbe, prijave bivališča, pridobitve davčne številke, vpisa v evidenco brezposelnih na zavodu RS za zaposlovanje, izpolni in odda se vloga na centru za socialno delo za pridobitev denarne socialne pomoči in drugih socialnih transferjev, kadar gre za družino (pravica do otroškega dodatka, npr. subvencija-znižanje plačila vrta,...). Od poletja 2015 dalje so državljani nekaterih držav (Sirije, Irana,...) še dodatno diskriminirani. Banke so namreč upoštevajo posebne predpise s področja preprečevanja pranja denarja in financiranja terorizma ter Zakon o omejevalnih ukrepih omejile odpiranje bančnih računov za fizične in pravne osebe iz nekaterih držav. Tako se sami postopki uveljavljanja pravic iz javnih sredstev dodatno zapletejo, saj omenjeni državljani bančnih računov ne morejo odpreti.

Podobno vlogo imajo izvajalci tudi pri spremstvih uporabnikov k zdravnikom. Begunci imajo pravice do zdravstvenih storitev, imajo urejeno obvezno zdravstveno zavarovanje, kot prejemniki denarne socialne pomoči pa uveljavljajo tudi pravico do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev. Vendar dostop do osebnega zdravnika, zobozdravnika in ginekologa ni enostaven. Glede na zasedenost zdravnikov je čakalna doba za prvi sprejem in pregled dolga, nekateri zdravniki pa se novih pacientov z njim nepoznanim ali premalo poznanim statusom otepajo, zahtevajo spremstvo prevajalcev in zagotovitev, da je zdravstveno zavarovanje zares urejeno.

Uporabnikom pomagamo tudi pri informiranju in vstopanju na trg dela. Poglobljeni pogovori so vir informacij o znanju, veščinah, izkušnjah ter pričakovanih in ovirah vezanih na delo. Skupaj z uporabniki se pripravi pregled dosedanjih izkušenj, v kolikor jih imajo. Strokovni delavci iz nevladne organizacije so uporabnikovi zaupniki, zato so težko pogrešljivi kot

spremnost na intervju svetovalcu na Zavod RS za zaposlovanje. Ustvarja neke vrste »tripartitni« dogovor, kako naprej, kako bodo uporabnik (begunec), svetovalec Zavoda in strokovni delavci iz društva skupno iskali možnost dodatnih usposabljanj, priprav vlog za delo, iskanje zaposlitve, zato smo pogosto v kontaktu. Praksa kaže, da tovrstno sodelovanje Zavoda in društva Odnos lepo poteka.

Drugi sklop programa pomeni zagotavljanje *učne pomoči* ter pomoči opismenjevanju. Učno pomoč zagotavljamo vsem uporabnikom, ki jo potrebujejo. Večina oseb z mednarodno zaščito na začetku potrebuje redno podporo in pomoč pri učenju slovenskega jezika. Nekateri tudi kasneje. Individualna osebna učna pomoč se je izkazala kot zelo pomembno dopolnilo skupinskemu učenju slovenskega jezika. Potrebne so ustrezne spodbude in motiviranje uporabnikov za redno učenje, ponavljanje in utrjevanje učne snovi. Vsak posameznik se uči in sprejme informacijo na svoj način, odvisno od njegove izobrazbe, kulturnega in socialnega kapitala, izkušenj, počutja, motivacije. Delo z odraslimi ljudmi je drugačno od dela z otroki, mladostniki. Posamezne osebe z mednarodno zaščito dvomijo v smiselnost učenja slovenskega jezika. Nekaterim pomagamo ob pripravah na opravljanje izpita iz slovenskega jezika na osnovni ravni. Ta ni enostaven, zato je potrebno veliko priprav, vaj, ponavljanj. Mnoge odrasle osebe smo spodbudili in jim pomagali pri rednem učenju slovenskega jezika. Nekateri odrasli begunci potrebujejo tudi pomoč pri opismenjevanju.

Pomembna je individualna učna pomoč otrokom pri učenju slovenskega jezika in različnih predmetih šoli. V mnogih primerih se je pokazalo kot koristno sodelovanje med šolo oziroma vrtcem in organizacijo. Težava, ki se kaže pri izvajanju učne pomoči je, da se begunci soočajo s kompleksnimi socialnimi, psihološkimi, ekonomskimi ovirami. Te vplivajo na zbranost, motivacijo in ovirajo izkoriščanje potenciala za učenje novega jezika. Na začetku potrebujejo občutek sprejetosti, varnosti, osnovne preskrbljenosti. Pomembne so jim praktične stvari, kot so urejena dokumentacija in denarna pomoč. Dokler traja proces adaptacije v novem okolju, jezik velikokrat ne pride na prvo mesto, ker je učenje jezika dolgotrajni proces in mora biti posameznik pripravljen nanj. Prisotne so različne navade pri učenju, včasih nizka izobraženost. V državah od koder prihajajo begunci, ni povsod možnosti za izobraževanje. Nekateri odrasle osebe sploh niso hodile v šolo. Lahko so nepismene, ne znajo brati, pisati in ne poznajo pomena in načina delovanja šolskega sistema. Potrebno je tudi spodbujanje in sodelovanja staršev s šolo, vrtci. Motivacija za učenje niha.

Integracijske aktivnosti in ukrepi omogočajo osebam z mednarodno zaščito vključevanje v skupinske in individualne aktivnosti. Skupinske učne, kreativne, socialne, rekreativne, medkulturne aktivnosti imajo namen spodbujanja in omogočanja aktivnega vključevanja, sodelovanja oseb z mednarodno zaščito v družbi, posebej tudi na trgu dela.

Kontinuirana podpora in pomoč je omogočena združenim in drugim družinam, kjer so že ugotovljene potrebe po dodatni podpori otrokom in staršem pri aktivnem vključevanju, sodelovanju v šolskem, lokalnem in širšem okolju. Posebna podpora je glede na ugotovljene in izražene potrebe namenjena mladoletnikom brez spretnosti, ljudem s težavami v duševnem zdravju, žrtvam mučenja, spolnega in drugega nasilja, starejšim osebam, ženskam, gibalno in mentalno oviranim osebam. Vsem je zagotovljena individualna osebna pomoč s pogovorom, informiranjem, svetovanjem, psihosocialno podporo, zagovorništvom, Dodatno individualno podporo in ukrepe potrebujejo uporabniki v specifičnih, kompleksnih situacijah (stiske posameznikov, konflikti v družini, konflikti z najemodajalci, eksistenčne težave, potrebe po zdravstveni, psihiatrični, terapevtski pomoči, humanitarni pomoči v hrani, obleki, ipd.). V integracijskem procesu imajo pomembno vlogo same osebe z begunsko izkušnjo, ki vodijo, usmerjajo in povezujejo osebe z mednarodno zaščito takoj po pridobitvi statusa.

Pomembna pridobitev projekta je *Dnevni center za begunce*. Tu so uporabniki deležni vsakodnevnega neformalnega sprejema po principu »javne dnevne sobe«. Iz dosedanjih pogovorov in odzivov mnogih uporabnikov je moč razbrati, da jim dostojen sprejem, iskren pogovor ter pristen odnos pomeni včasih več kot materialna pomoč, od katere so žal seveda odvisni. V tem centru imajo uporabniki možnost posedeti, izbrati literaturo iz naše knjižnice, se pogovoriti z drugimi, v zimskih mesecih prebiti uro ali dve v toplem in sproščenem ozračju. Na dostopnem računalniku lahko pregledujejo prosta delovna mesta, napišejo in oddajo vlogo za službo ob pomoči katerega od izvajalcev, se računalniško opismenjujejo, itd.

Projekt, ki je predstavljen v tem prispevku, bi težko uspeval brez številnih ur dela prostovoljcev in tudi prostovoljskih ur sicer zaposlenih izvajalcev. Društvo Odnos je že več let učna baza študentom družboslovnih in humanističnih fakultet. Vsako leto se vključijo študentke in študenti, ki pridobivajo znanja s področja migracij, skupnostnega in etnično občutljivega socialnega dela, socialne pedagogike in svoja teoretična znanja poglobijo in uporabijo v praksi. Na usposabljanjih pridobijo uvid v področje dela, izmenjajo se izkušnje, opozorjeni so na občutljive teme, seznanjeni se jih z etičnimi kodeksi ravnanja. V prostovoljsko delo so vključeni tudi nekateri uporabniki, sodelujejo z lastno izkušnjo begunca, neformalno prevajajo in pomagajo pri vključevanju oseb z novo pridobljenim statusom.

Eno od vprašanj, ki se mi kot avtorici poraja je, v čem je specifika socialnega dela z begunci. Praksa kaže, da je to področje socialnega dela etnično raznoliko, kompleksno z vsemi elementi, ki jih uporabnikov svet prinaša in zaradi sistemskih ovir in nedorečene integracijske politike tudi dodatno oteženo. Begunci (pre)dolgo ostajajo odvisni od pomoči in podpore nevladne organizacije. Predvsem so integrirani na socialni dimenziji, kljub temu pa ostajajo ekonomsko izključeni in finančni odvisni. Poglavitni razlog z to je ekonomska kriza in visoka brezposelnost v RS nasploh..Socialni delavci moramo za to področje delovanja biti opremljeni z širokim poznavanjem sistema, vseh akterjev v njem in predvsem razumevanjem širokega področja migracij in večkulturnosti. Pomemben je partnerski odnos, strokovnost, etičnost in fleksibilnost. Ker je integracija dvosmeren proces, se mora prilagoditi tudi družba (tudi strokovni delavci na tem področju) ter begunce spodbujati in jim lajšati vključevanje. Treba je stremeti k spremembam, namesto vsiljenih identitet tujca naj si begunci izberejo svojo identiteto. Kot pravi Hannah Arendt (2006), so begunci ljudje, ki imajo potencial, da v družbo vnesejo nekaj novega.

Viri

- Arendt, Hannah. (2006). *Between past and future: eight exercises in political thought*. New York; Penugin Books.
- Dragoš, Srečo., Leskošek, Vesna., Petrovič Erlah, Polona., Škerjanc, Jelka., Urh, Špela., Žnidarec Demšar, Simona. (2008), *Krepitev moči*. Fakulteta za socialno delo, Ljubljana
- Dragoš, Srečo (2005). *Moč – navodila za uporabo*. V: Dragoš (ur) *Krepitev moči*, Ljubljana, FSD
- Jazbec, F. (2006), *Oblikovanje vizije organizacijske prakse, ki bi ustrezala potrebam beguncev, prosilcem za azil in migrantom*; www.odnos.si in www.gla.ac.uk/rg/
- Matko Špela, Pajk (Markovič) Mateja (2005) – *Integracija beguncev v slovensko družbo*, diplomsko delo
- Vrečer, Natalija (2007). *Integracija kot človekova pravica – prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine*. Založba ZRC, ZRC SAZU
- http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zavaz/tujci_v_sloveniji/mednarodna_zascita_azil/